

politično igro posameznika s samim seboj in s sebi enakimi, se navsezadnje skoraj v sleherni teh iger pokaže kot absurd. Povsod se nasprotja, spopadi, obrati in nasilja iztečejo v rešitev, ki je pravzaprav brez višjega, socialnega in moralnega smisla; v nji ni ničesar drugega razen zakona gole politične igre v znamenju moči; kratka, tudi politična eksistenca je v svojem globljem bistvu absurd. Brž ko upoštevamo to potezo Kozakovega dramskega dela, moramo priznati, da vendarle ne stoji tako vstran od duhovnega, s tem pa tudi literarnega prizadevanja svojih najbližjih sodobnikov.

Slovstvena generacija, ki je dosegla vrh predvsem v letih okoli 1960, se je v povojni literarni razvoj zapisala tako, da je zarezala v njegove tradicionalne osnove globljo duhovno prelomnico; metafizičnim veram, iz katerih je tradicija izhajala, je postavila nasproti občutje absurda, čeprav v zelo različnem obsegu in pomenu ali pa vsaj z različnim zunanjim videzom. Poezija, pripovedništvo in dramatika absurda se podobno kot marsikatera prejšnja smer v slovenskem literarnem prostoru seveda niso utegnili v vsaki teh zvrsti razviti zares polno in na vse strani jasno. Toda že s svojim pojavom so začrtali mejo, onstran katere se je črta slovstvenega razvoja zmogla ali pravzaprav morala neogibno naravnati pravi literarni avantgardi naproti.

(Konec sledi)

BEETHOVEN — MIT, POTVORBA IN RESNICA

(Ob dvestoletnici skladateljevega rojstva)

Marijan Lipovšek

Znana nemška revija *Der Spiegel* ima v letošnji 37. številki (7. septembra 1970) kot *Titelgeschichte* — s tem da objavi naslov glavnega ali pa vsaj najbolj senzacionalnega članka obenem s primerno sliko na zunanjem ovitku — nekaj strani obsegajoč spis z naslovom »Beethoven — Abschied vom Mythos« (»Beethoven — slovo mitu«). Če drži opomba v kazalu, je to pogovor s skladateljem Kaglom o

Beethovnovi glasbi. Misli v članku so torej Kaglove. *Spiegel* jih povzema kot vredne objave na najvidnejšem mestu revije, ki jo pozná evropska in tudi druga javnost po mnogih nenavadnih, presenetljivih, neprijetno odkritosrčnih in podobnih novicah iz vseh mogočih področij javnega življenja našega sveta. Posebno je sunil *Spiegel* v nemške vojaške in gospodarske kroge z objavami domala škandaloznih podatkov o različnih perečih vprašanjih. Načenjal je vprašanja o zares ogroženih zadevah in se s tem seveda zameril mnogim voditeljem in drugim ljudem. Sedaj posega na področje glasbene zgodovine in ji skuša ob Beethovnu dati drugačno sliko, kakor smo jo navajeni že več kot sto let. Človek bi prvi hip mislil, da tak članek izgublja pomen, znanstveno trdnost in pomembnost, če ga objavlja revija, ki ji gre nedvomno za zunanjo gesto, ko skuša uveljaviti sama sebe. Toda manj

važno kakor taka postranska misel je resnica, ki morda tiči v besedah. Spiegel začena ta sestavek takole:

»O ubogem Beethovnu«: tu leži ta, tam drugi list. Vzemite jih in uporabite jih kar najbolje. Toda v vsem (se držite) stroge resnice ... (Beethoven na smrtni postelji). Vzeli so ta in oni listič, vedno znova so opisovali njegovo življenje in razlagali njegovo delo. Toda strogo se resnice ti Beethovnovi življenjepisci niso držali. Odrivali so jo, zabrisali, šli mimo nje ali jo obračali v nasprotja. Beethoven — to je še vedno gluhi genij, ki drvi skozi nevihte in vihar, ki kljubuje velikašem in se ne pusti vkleniti v spone dvornega službovanja. Beethoven, to je »titan« in »junak«, bojevnik, zmagovalec, tisti, ki si je pokoril svet, ki z demonsko upornostjo zgrabi usodo za vrat, ki opravlja eno herkulsko delo za drugim — pa (obenem) bolnik, samotar, ki neprestano hodi na svojo Kalvarijo, ki se z nje vzdigne vsakikrat z lepšim spevom. Je »rešenik, ki v trpljenju postaja božanstven, ki nosi v sebi vse bolečine sveta«. In ki mu z njegovim mučeništvom nazadnje uspe »transsubstanciacija trpljenja v radost«.

... in malo nato: sicer se vedno več glasbenikov in znanstvenikov že obrača od takega mita o Beethovnu, vendar je v splošnem še v veljavi slika o genialnem otroku narave, o revolucionarju, o čarovniku in vélikem svečeniku, slika, ki so jo naslikali nemški romantiki, predvsem Bettina Brentano. Nato omenja člankar še E. T. A. Hoffmanna, pa Schumanna in Wagnerja, ki sta, kot pravi, to sliko še okrepila. Beethoven se je zdel meščanskemu poslušalcu kot sorodnik Napoleona, ki je dejal: »Geniji so nesrečneži, ki morajo kot meteorji izgoriti, da bi osvetlili svoje stoletje.« Bach naj bi bil po tej (meščanski) predstavi v religijo zaprt kantor, Mozart in Haydn pa dva rokokojca, ki sta veselo »podajala« svojo umetnost in lahkomumno ustvarjala divertismaje. Beethoven se je (za tem) prikazal kot nov tip umetnika, ki je ustvarjal le v nedopovedljivih bojih in težavah.

Ko navaja člankar še na kratko nekaj misli Wagnerja in Furtwänglerja (kot potrdilo navedene vizije o Beethovnu), pravi: Beethoven je močno sodeloval pri tem prometejskem mitu o sebi. Zakaj naj bi bil tudi vedel, da ni samo nosilec luči, temveč tudi drobnjakar; ne samó mučenik in revolucionar, temveč tudi prijatelj plemstva? Ne samo polbog, temveč tudi zapleten v zemeljske strasti? Njegovo geslo, ki ga je vzel iz starega egiptovskega besedila na neki piramidi, je bilo: Jaz sem vse, kar je bilo, kar je in bo. Noben smrtnik ne bo vzdignil z mene tančice. Vloga Beethovna naj bi potemtakem (po člankarjevih navedbah in njegovem mnenju) bila »grandiozni narcizem razdražljivega in upornega umetnika, ki se upira vsakemu pritisku, vsaki avtoriteti«. Beethoven je — takó pravi člankar — vse življenje prepričeval plemiško in meščansko družbo, da mu pritiče posebno mesto, ki ga je imel že v otroških letih in ga je nujno imel tudi poslej.

Glede na to, kar so o Beethovnu tudi med nami pripovedovali že ves čas, odkar se slovenski kulturni krog zaveda njegove pomembnosti, torej, recimo, od posvetitve rokopisa Pastoralne simfonije s spremnim pismom (ki smo ga v navalu domoljubnih čustev, češ da pripada »nemškemu duhu«, okrog leta 1920 neznansko srečno prodali) — od tedaj, ko so imenovali Beethovna za častnega člana nekdanje Filharmonične družbe, pa vse do danes — glede na vse to je tale člančič v Spieglu res prijetna osvežitev, majčken pretres in morda celó okence, ki se odpira v svet, kjer je bolj točna resnica o Beethovnu. Ne resnica, ki bi bila res strupeno takšna, kakor jo

kaže člankar, temveč resnica, ki bi bolj osvetlila njegovo — preprosto — človeško stran, a le tistemu, ki je še ne pozna. Vsak skladatelj bo imel privržence, a tudi nasprotnike. Tudi Beethoven, seveda. Kdaj že pred minulo vojno so vprašali tedaj znane skladatelje o tem, kaj mislijo o njegovi glasbi. Spominjam se, da je eden izmed francoskih — če se ne motim, je bil to Poulenc — rekel, da je glasbena misel iz zadnjega stavka Devete simfonije vulgarna melodija. Tudi marsikdo izmed drugih vprašancev je tedaj odgovarjal v nasprotju z »mitom«, kot ga opisuje Kagel v Spieglu. Te misli torej niso nekaj tako zelo novega, samo omejene so bile na razmeroma ozki krog glasbenikov. Vedno znova pa je Beethovnova glasba zmagovala. Ne v vsakem, ki jo je poslušal, čisto gotovo pa v večini poslušalcev. Večino je ta glasba vzdigovala v »boljši« svet, kakor pravi Schober v Schubertovi »An die Musik«, in smešno je, če si pred tem zapiramo oči. Tako je. Ta glasba ima nekatere imanentne lastnosti, ki jih druga (najbrž tudi Kaglova) nima. Ne gre seveda za primitivne sodbe o konsonanci in disonanci, ne gre za »lepo« in »grdo« sodobno glasbo, temveč za vsebino, ki človeka zadeva ali ga pa ne. Prepričan sem, da marsikateri pasus čisto nove glasbe nosi v sebi tudi tako veliko vsebino, ki je sedaj najbrž še ne moremo dojeti, razvozlati njenega akustičnega pojava, njene slike, pogoditi, kaj hoče povedati. In če tega noče, vsaj kaj je njena umetniška resnica, njen umetniški princip. Torej: ne distanciram se od Kaglovega mišljenja z reakcionarnim stališčem, kot bi hotel samó tako glasbo, ki nosi v sebi podobne temelje, kakor jih nosi Beethovnova, temveč iz drugih vzrokov.

Kagel (če je on avtor teksta ali samo spodbudnik teh misli) navaja iz Beethovnovnega življenja veliko resničnih podatkov, ki pritrjujejo njegovim očitkom o Beethovnovem mitu. Res je Beethoven želel dobiti službo na dvoru in res je obenem zabavljajl čez dvor. Res je bil »republikanec« in človek »iz ljudstva« obenem pa je iskal družbo plemenitašev. Res je »trgovalec« s svojimi deli (Kagel pri tem čisto majčkeno pozablja na Beethovnova brata Karla, Johanna in na nečaka) in je precej nesramno ponujal npr. svojo Misso solemnis na deset krajev založbam, preden jo je prodal enajsti. Res je neprestano sumničil svojo služinčad in res se je selil na Dunaju iz stanovanja v stanovanje tolikokrat, da biografi vsemu sploh ne morejo slediti. Res je bil do neznosnosti nezaupljiv, nestrpen, nevljuden, siten, malenkosten v marsikateri zadevi. Ne spominjam se, da bi kak resen opisovalec njegovih razmer drugače govoril.

Toda . . .

Najprej: njegova glasba. Po večini je to, kar pravimo: popolna. Ne vsa, a po večini. Govorim kot skladatelj, s še takega nižišča (nasproti Beethovnu), in kot interpret. Že zgodnja dela so takšna. In ne tista, ki so bila že tedaj enkratna, kot npr. Patetična sonata ali tretji klavirski trio ali sloviti Godalni trio. Ne. Beethoven je imel dar, prirojen ali pridobljen ali kakršenkoli, da je skoraj nezmotljivo znal uravnovesiti svoje ideje v vsebini in obliki. Tega ne morem tu podrobneje razlagati, toda takó je. Obenem je imel poleg intuicije (če z njo določam sposobnost roditi pomembno melodično misel in jo oblikovati) tudi invencijo. S tem hočem reči, da je bil poln duhovitosti v različnih svojega motivično-tematičnega snovanja. Saj temu Kagel ne oporeka. Toda nekaj je: tak človek je *izjema*. Tak človek pa je po vsej verjetnosti posebnejš tudi v osebnem življenju. Da, bil je siten, neznosen, grob, neprijazen (znano je sicer, da je bil tudi srčno dober, kar povedo mnogi

izmed tistih, ki so imeli stike z njim, toda to Kagel zamolči oziroma ne podaja o tem prave podobe). Vse to je resnica. Toda kaj je to v primeri s tem, da je dal človeštvu toliko lepega, toliko tolažbe. Zakaj je to dal, o tem res ne moremo razpravljati. Mogoče je, da ga marsikdo mrzi — kot sklada-telja. Zakaj bi ga ne, če se notranji svetovi in doživljanje ne ujemajo? Toda ni mogoče ugotoviti, kolikšnemu številu poslušalcev je dal globoko notranjo srečo. In če sedaj ljudje segajo po mitu, da je »zanje trpel« — česar noben resen opazovalec in pripovednik o Beethovnu ni mogel trditi v smislu, ki je blizu krščanskemu mitu — ni res nič čudnega. Zakaj je trpel, ni dvoma. Gospod Kagel in pa slovita dvojica Sterba, ki naj bi objavila »diagnozo osebnosti B.«, najbrž niso doživljali — no, prav gotovo je niso — nesreče, groze in usodnega spoznanja, ko se okrog človeka vzdigujejo neprodušni krogi. Ti malenkostni kramarji s senzacijami, češ: Sedaj bomo pa nekaj no-vega povedali! — zlorablajo nekatere resnice, nekatera nedvomna dejstva za spačeno sliko. Ne za spačeno sliko o zgodovinskem dejstvih — v tem je morda celo tisto okence k boljši sliki, ki sem o njem na začetku govoril — temveč za spačeno sliko notranje resnice. Ali morda Kagel ali zakonca Sterba res vesta, kakšen je proces ustvarjanja pri posamezniku, ali celo kakšen je bil proces ustvarjanja pri Beethovnu? Ali morda res vedo, kako se je Beethoven ujel v tem glede svojega vedno slabšega sluha? Oh, stari pogreti očitki o tem, da »ni mogel takó slišati in ni več dobro vedel, kaj napiše, posebno v zadnjih letih ne več«! Skoraj nas silijo v dvom, da so ti ljudje kdaj sedeli res zbrani pred Beethovnovim delom in si ga interpretirali (če so ga seveda zmogli). Ali smem predlagati Kaglu, naj si zaigra Sonato op. 111, iz nje Arietto? Res, popolnoma novi zvoki, nikoli prej slišani. Čudni, nedoumljivi, najbrž tudi Kaglu nedoumljivi. Toda . . .

Čisto dobro se zavedam, da smo tu v našem krogu neznatni spričo zgovorne moči kakšnega Kagla, da sploh ne omenjam Spiegla z njegovo propagandistično močjo. Nima pomena razpravljati s takimi — velikani. Toda nekaj bi le rad povedal, sicer čisto kot svoje osebno mnenje: odgo-voril bi rad na tiste intimne pripombe, ki zadevajo Beethovnovu ljubezensko življenje: po teh naj bi bil B. imel v ljubezni do svojega nečaka homo-seksualne nagibe, medtem pa naj bi ga bili na skrivnem marsikdaj videli v družbi prostitutk. To je seveda kočljivo vprašanje, ki ga Spiegel (Kagel) z vso prostodušnostjo seksualno razsvetljene dobe rešujeta in najbrž tudi — kot kaže članek — po svoje rešita. Temu nasproti pa postavljam Beethov-nove besede, ko je Schindlerju rekel: »Če bi takó živel, kaj bi mi potem ostalo za boljše strani?« Proces ustvarjanja, nedvomno pa proces ustvarjanja *take* glasbe, je nujno vezan na notranjo čistost. Nikoli ne bi bil tako nespameten in bi dejal: na popolno vzdržnost. To bi bilo več kot smešno. Nedvomno pa na čistost in noben primer s prostitutko ne izpodbije tega. Take glasbe ne ustvarja, kdor ne živi — v nekem smislu — vzdržnega življenja. Ne suhotnega, meniškega, neplodnega, pač pa duhovno čistega. Ker pa ima vsaka stvar sončne in senčne strani, se razumnemu človeku ne zdi prav nič čudno, če je Beethoven včasih tudi kvantaril. Kaj vse je v tem uspelo Mo-zartu, je znano iz njegovih pisem. Toda pritlikavčki, kakor Kagel, težko razumejo to veliko obsežnost in majhnemu človeku težko razumljivo širino, ki jo vsebuje tako velik duh.

Naj na koncu bralcem še predstavim Kagla (po Spieglu). Velja za *najpomembnejšega predstavnika »instrumentalnega gledališča«, pri katerem*

so upoštevani tudi zunanji spremljajoči pojavi muziciranja: mimika, gesta, dejavnosti in hoja interpretov. Kagel, star 38 let, je pred 13 leti prišel v Köln iz Argentine in je v nenehnih poizkusih, da bi našel »nove možnosti glasbe«, preizkusil to mešano obliko ustvarjanja v številnih artistično briljantnih skladbah za koncert (Match), za oder (Sur Scène), posebno pa v filmih (Solo). V svojem najnovejšem glasbenem filmu o Beethovnu »Ludwig van« je opustil ta vodja kölnskih tečajev nove glasbe vse slavnostne zvoke in jubilejne govore ter je namesto tega kombiniral satirične skeče, bizarne kolaže in filharmonične paradije v prikaz (show), ki nasprotuje hrupu in opijanju okrog Beethovna.

Na srečo žive tudi ljudje kot Kagel. Njihove misli nam včasih pomagajo urediti naša spoznanja in dostikrat morda celo pokažejo, kje so nekateri prekoračili meje. In če je v številu teh nekaterikov bila večina človeštva, je učinek Kaglovih besed toliko boljši. Koliko pa skrivajo v sebi spoznanja o resnici, naj bralec presodi sam. Večinoma smo glasbeniki kot ustvarjalci (še tako majhni) in interpreti (še tako nebolgljeni) preveč prizadeti, da bi šli molče mimo tega.

SREČANJE Z GLASBO BELE BARTÓKA

(Ob 25-letnici skladateljeve smrti)

Pavel Šivic

Brž ko se lotiš ocene genialne Bartókove glasbe, si v zadregi, ker je enkratnost v umetnosti najteže oprijemljiva. Moral bi se zateči k primerjavi z deli najvidnejših sodobnikov, o katerih je že Paul Hindemith dejal: »Morda bo od sodobnikov obstal Stravinski, morda Bartók...« Sebe je izvzel verjetno ne le iz skromnosti, ampak nič manj zato, ker je njegov kritični duh dobro občutil, da tudi najbolj čist in dosleden slog ni dovolj za dosego olimpijske vloge v umetnosti. — Bartók je v svoji glasbi bolj resen in razglabljač od Stravinskega ali Prokofjeva, bolj temperamenten in bolj sproščen od Hindemitha, manj načelen in filozofski od Schönberga, bolj razborit od Albana Berga nikjer takó skrupulozen kot Webern, še manj pa prostodušno zabaven kot njegovi francoski sodobniki. Povsod imamo vtis, da si njegov glasbeni predstavniki sveto sproti kuje glasbeno govorico, najsi je ta še takó dokazljivo enotna bodisi za glasbenega znalca bodisi za muzikologa-raziskovalca. In to je nedvomno lastnost, ki prepričuje, osvaja in vedno znova priteguje.

Pozno smo pri nas spoznali bogastvo Bartókove glasbe, posebno tiste, ki ne sloni pretežno na obdelavi neizmaličene folklore. Glasbeno življenje pred drugo svetovno vojno s svojimi redkimi orkestrskimi in komornimi koncerti ni zmoglo zahtevnosti Bartókovih del, pa tudi umetniška orientacija jim pri nas ni bila naklonjena. Saj so bila prizadevanja Slavka Osterca ob pomoči redkih somišljenikov prvi znanilci nove orientacije. Osterc nam je prvi kazal partiture Bartókovih kvartetov, on nas je opozarjal na tuje radijske oddaje takó pomembnih del, kot je Glasba za godala, klavir, harfo,